

Coordinació copulativa, disjuntiva i adversativa en llengua de signes catalana (LSC)

Giorgia Zorzi (Barcelona)

Summary: Haspelmath (2007) defines coordination as a syntactic construction where two or more units are combined to form a larger one. Three main types of coordination can be found: conjunctive, disjunctive and adversative. The first one is marked by the coordinator “and”, the second by “or” and the third one by “but”. In sign languages and in Catalan Sign Language (LSC), too, this structure is as productive as in spoken languages. It is expressed mainly using non-manual markers such as body and head movements, which serve to mark the coordinated units. In addition, manual signs are used. This article aims to provide a description for the three main types of coordination in Catalan Sign Language (LSC): conjunctive, disjunctive and adversative. The data that will be presented will focus on clausal coordination, although it is assumed that the same strategies are used for coordination of all types of grammatical categories. Moreover, specific tests that need to be applied for LSC in order to identify coordination, in opposition to subordination, will be presented.

Keywords: coordination, Catalan Sign Language (LSC), conjunction, disjunction, adversative coordination ■

Received: 22-12-2019 · Accepted: 30-09-2020

■ 1 Introducció

La coordinació és una estructura sintàctica comuna en les llengües naturals, orals i signades. Es caracteritza per la combinació de dos o més constituents sintàctics que formen una unitat sintàctica més gran. La definició de coordinació de Haspelmath (2007) estableix que només es poden coordinar categories sintàctiques del mateix tipus. Diferents autors, però, com Sag et al. (1985: 143) i Munn (1993: 80), han aportat exemples de l'anglès on aquest no és el cas, com es pot observar a (1). A (1a) hi ha dos sintagmes nominals (SN) coordinats, a (1b) un sintagma adjectival (SA) i un SN, i a (1c) un sintagma preposicional (SP) i un sintagma complementador (SC).



- (1) a. [SN Mary] and [SN John] won the game.
 ‘La Mary i en John van guanyar el partit.’
 b. Jermaine is [SA boring] and [SN a fool].
 ‘En Jermaine és avorrit i un insensat.’
 c. You can depend [SP on my assistant] and [SC that he will be on time].
 ‘Pots comptar amb el meu assistent i que ell arribi a l’hora.’

Principalment, es poden trobar tres tipus de coordinació: copulativa, disjuntiva i adversativa (Haspelmath, 2007: 2). Per a la primera, a (2a), es fa servir la coordinació “and”, “i” en català, per a la segona, a (2b), “or”, que es tradueix en català com a “o”, i per a la tercera, a (2c), “but”, que correspon a “però” en català.

- (2) a. Snow White ate and drank.
 ‘La Blancaneus va menjar i va beure.’
 b. She was a countess or a princess.
 ‘Ella era una comtessa o una princesa.’
 c. The dwarfs were ugly but kind.
 ‘Els nans eren lletjos però bons.’

A més, aquests tres tipus es poden expressar fent servir explícitament la marca de coordinació o bé a través de la juxtaposició dels constituents coordinats, on la prosòdia marca la presència de coordinació, com a (3), extret de Mauri (2008: 60).

- (3) I came, I saw, I conquered.
 ‘Vaig arribar, vaig veure, vaig conquerir.’

Quan la marca de coordinació és utilitzada explícitament es diu “coordinació sindètica”, i quan es fa servir la juxtaposició s’anomena “coordinació asindètica” (Velupillai, 2012).

Els tres tipus principals de coordinació i les dues formes d’expressar-los s’identifiquen també en llengües de signes. Se n’han fet estudis sobre la llengua de signes americana (ASL) (Liddell, 1980; Davidson, 2011), la de Hong Kong (HKSL) (Tang & Lau, 2012), la finlandesa (FinSL) (Jantunen, 2016), la neerlandesa (NGT) (Legeland et al., 2018) i la japonesa (JSL) (Asada, 2019). A l’apartat §1.1 que segueix, presentem les principals estra-

tègies que s'han trobat per formar aquestes construccions, tot començant amb la copulativa, seguint amb la disjuntiva i acabant amb l'adversativa.

■ 1.1 La coordinació en les llengües de signes

En les llengües de signes, la coordinació s'expressa generalment identificant els elements coordinats amb marcadors no manuals (MNM), que inclouen moviments del cap o del tors i expressions facials amb valor gramatical. Pel que fa la copulativa, els MNM que es fan servir consisteixen en moviments de la part superior del cos, com el cap i el tors (Wilbur, 1994; Herrmann, 2010; Pfau & Quer, 2010). En FinSL, el moviment del cap es caracteritza per una inclinació lateral (Jantunen, 2016), i en HKSL per torsos en direccions oposades (Tang & Lau, 2012). En ASL, els conjunts estan marcats per un moviment oposat del tors. Davidson (2011) considera aquest marcador com una marca de conjunció explícita que es glossa com a COORD-SHIFT, com es pot observar a (4).¹

- (4) MARY HAVE COFFEE COORD-SHIFT TEA, IX₃ THIRSTY. (ASL)
 MARY TENIR CAFÈ TE, IX₃ TENIR-SET
 'La Mary va beure un cafè i un te, tenia set.'
 (adaptat de Davidson, 2011: 2)

La coordinació disjuntiva s'expressa de forma similar a la copulativa i per distingir les dues cal donar més context en l'oració, com a l'exemple (5) en ASL, on *SABER-NO QUIN*, "no sé quin", permet de distingir entre la lectura copulativa que hem presentat a (4) i la disjuntiva a (5) (Davidson, 2011).

1 Els exemples en llengües de signes estan presentats fent servir glosses, és a dir, una paraula en versaleta per a cada signe. Les glosses poden anar acompanyades per una línia a sobre que marca la presència i la durada de marques no manuals (MNM). Per cada MNM es farà servir una forma reduïda que s'explicarà en el cos del text, abans de cada exemple.

A (4), IX marca la presència d'un signe índex, seguit d'un número que indica si es tracta d'un pronom de primera (IX₁), segona (IX₂) o tercera persona (IX₃). Es pot també afegir una lletra en subíndex per identificar el referent que indica.

- (5) MARY HAVE COFFEE COORD-SHIFT TEA, (ASL)
 MARY TENIR CAFÈ TE,
 DON'T-KNOW WHICH.
 SABER-NO QUIN.
 'La Mary va beure cafè o te, no sé quin dels dos.'
 (adaptat de Davidson, 2011: 2)

En HKSL, al MNM de moviment del cap que es troba en coordinació copulativa s'afegeixen girs del tors (Tang & Lau, 2012). Finalment, tant en ASL com en BSL (llengua de signes britànica), es fa servir un signe manual corresponent a "o", que es glossa en l'anglès OR quan apareix en forma de signe, o com O-R si es fa servir l'alfabet manual.

Pel que fa la coordinació adversativa, generalment es marca amb el signe que correspon a PERÒ, com a l'exemple en Auslan (llengua de signes australiana) a (6). Només en HKSL queda recollit que aquesta estructura es pot expressar només amb MNM com girs del cap i moviment cap endavant i cap enrere del tors. En cas d'absència del signe, aquests MNM es troben accentuats (Tang & Lau, 2012).

- (6) K-I-M LIKE CAT BUT P-A-T PREFER DOG. (Auslan)
 K-I-M AGRADAR GAT PERÒ P-A-T PREFERIR GOS
 'A la Kim li agraden els gats, però el Pat prefereix els gossos.'
 (adaptat de Johnston & Schembri, 2007: 213)

La coordinació, doncs, sembla ser una estructura productiva tant en les llengües orals com en les llengües de signes. També en la llengua de signes catalana (LSC), utilitzada per la Comunitat Sorda de Catalunya (Espanya), es fa servir aquest tipus d'oració, i mostra característiques similars a les d'altres llengües.

L'objectiu d'aquest article és oferir una descripció dels tres tipus de coordinació en LSC: copulativa, disjuntiva i adversativa. A més, explicarem els tests sintàctics que realment es poden fer servir per identificar l'estructura coordinada en LSC i distingir-la de la subordinada, que sovint estan expressades de la mateixa forma, tot revisant els tests proposats en la bibliografia i explicant les limitacions que comporten.

A la secció §2 veurem la metodologia que s'ha fet servir per recollir les dades per a aquest estudi, a la §3 ens focalitzarem en la descripció de com s'expressen en LSC aquests tres tipus de coordinació, tot detallant els marcadors no manuals i manuals que es fan servir. Finalment, a l'apartat §4, de

naturalesa més teòrica, presentarem els tests sintàctics que s'utilitzen per detectar una estructura coordinada en LSC, en particular una coordinada copulativa, i esmentarem les limitacions de les eines proposades a la bibliografia.

■ 2 Metodologia

Les dades sobre la LSC presentades en aquest estudi van ser recollides per elicitació a dues persones sordes natives de l'LSC. La majoria de les sessions d'elicitació van ser amb els dos subjectes consultats i la llengua que es va fer servir per discutir els exemples va ser l'LSC. Pel que fa al tipus de material utilitzat, la tècnica més freqüent va ser ensenyar als subjectes consultats les glosses dels exemples escrites en castellà, la llengua escrita més familiar per als dos d'acord amb la seva escolarització. Cada oració va ser introduïda en un context per assegurar-ne la correcta interpretació. Els exemples es van discutir en LSC i, una vegada enregistrats, es tornaven a ensenyar als subjectes consultats en les sessions següents per assegurar que els judicis de gramaticalitat que havien donat fossin fermes. També es va demanar de descriure imatges o bé esdeveniments.

Per a l'anàlisi de les dades recollides, es va fer servir el software ELAN,² desenvolupat pel grup de recerca al Max Planck Institute, per poder fer l'anotació dels vídeos amb les glosses i mirar al detall l'extensió dels MNM. Malgrat el nombre limitat de subjectes consultats, la quantitat de dades recollides n'ha permès una anàlisi qualitativa.

■ 3 Coordinació en llengua de signes catalana

L'LSC és la llengua de signes que fa servir la Comunitat Sorda de Catalunya. És una llengua amb el nucli al final, on l'ordre bàsic és: subjecte, objecte directe i verb (Quer et al., 2005). Com en altres llengües orals i de signes, l'LSC presenta els tres tipus de coordinació. Com veurem en les seccions següents, la coordinació copulativa i la disjuntiva s'expressen principalment de forma asindètica, a través de l'ús de marcadors no manuals, com el moviment del cap i del cos. Per distingir entre coordinació copulativa i la disjuntiva, és comú articular la vocalització silenciosa [o] per

2 ELAN (Versió 4.8.1) [Computer software]. Nijmegen: Max Planck Institute for Psycholinguistics, <<https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>>.

són de coordinació copulativa additiva, on l'aportació d'informació per part dels dos constituents és la mateixa i es coordinen per afegir més informació sobre el mateix contingut. No veurem, doncs, casos on la coordinació copulativa pot tenir la funció d'una oració subordinada, anomenada “coordinació asimètrica”.⁴

■ 3.1.1 Marcadors no manuals de coordinació copulativa

En les llengües de signes els marcadors no manuals com el moviment del cos, del cap i les expressions facials tenen una funció gramatical (Pfau & Quer, 2010), així com també l'ús de l'espai. En l'expressió de la coordinació copulativa additiva en LSC és constant trobar el tronc i el cap inclinant-se cap a la part esquerra o dreta de l'espai, on s'està localitzant el constituent coordinat. Podem veure un exemple d'aquestes marques a la (Figura 1).⁵



Figura 1. Marcadors no manuals
(verb COMPRAR en LSC)

Generalment, quan es fa servir la juxtaposició, els constituents coordinats expressen fets simultanis, com a (8a), que repeteix (7a). A (8b), en canvi, veiem que la relació pragmàtica entre els conjunts ens ajuda a entendre que els fets presentats succeeixen un després de l'altre. Si aquest no és el cas,

4 Per més dades sobre les diferents relacions entre els constituents coordinats, vegeu Zorzi (2018) i Navarrete-González & Zorzi (2019).

5 Com explicat a la §1.1, en ASL també es troben marcadors no manuals similars (Davidson, 2011). L'autora considera el moviment del tors com una coordinació explícita que glossa com a COORD-SHIFT. En aquest article sobre l'LSC, no es farà servir aquest enfocament.

L'única manera per marcar la successió dels esdeveniments és fer servir el signe DESPRÉS, que correspon a l'adverbi “després” en català, entre els dos constituents coordinats. Veiem que en els dos exemples es fa servir la inclinació del cos (ic) a la dreta o a l'esquerra, i sovint això depèn de la localització espacial on se situa el constituent coordinat, aspecte marcat en els exemples amb claudàtors. No sempre cal que els dos constituents coordinats estiguin localitzats a l'espai o acompanyats del moviment del cos i del cap; l'important és que almenys un dels dos constituents ho estigui. A més a més, veiem que els subjectes de les dues oracions coordinades es marquen amb les celles elevades (ce) perquè estan topicalitzats, com es tendeix a fer amb els subjectes en LSC i altres llengües de signes.⁶

- _____ ic-dreta
- _____ ce _____ ce
- (8) a. MARINA BALLAR [JORDI XERRAR]_[dreta].
 ‘La Marina va ballar i el Jordi va xerrar.’
- _____ ic-esquerra _____ ic-dreta
- _____ ce _____ ce
- b. MARINA [PASTIS FER]_[esquerra] [JORDI VENDRE]_[dreta].
 ‘La Marina va fer un pastís i el Jordi el va vendre.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 144–145)

La simultaneïtat de dos esdeveniments es pot expressar també amb les dues mans signant cada una un constituent coordinat alhora o mantenint el moviment final d'un dels dos constituents coordinats mentre se signa l'altre. S'ha de dir que aquesta estratègia, però, no és gaire productiva per les restriccions fonològiques que comporta. En podem veure un exemple a (9a), on es marquen les dues mans que produeixen els signes simultàniament amb la notació “dominant” (dom) i “no dominant” (no-dom).⁷ A (9b), el signe MIRAR es manté mentre es produeix el signe classificador REMENAR. A més a més, és important destacar que els mateixos marcadors no manuals vistos abans es troben en aquests exemples també. Encara que alguns signes no es localitzin a l'espai, en tots dos casos hi ha un moviment del cos o del cap, com a (9a) amb el classificador per menjar (CL: ‘menjar’), que es marca amb la inclinació del cap (icap) cap a l'esquerra.

6 La lletra o indicació “[dreta]” o “[esquerra]” que apareix en subíndex al costat dels claudàtors marca la posició a l'espai on la part de oració interessada està signada.

7 La mà dominant és la que està més activa entre les dues i realitza el moviment en signes a dues mans on una mà es mou respecte a l'altra, la no dominant (Crasborn, 2011).

- (9) a. $\frac{\text{ic-dreta}}{\text{CAMINAR}_{[dreta]}}$ mà_{dom.}: CAMINAR_[dreta]-----
 $\frac{\text{icap-esquerra}}{\text{mà}_{no-dom.}}$: CL: ‘menjar’ ----
 ‘Estava caminant i menjant.’
- b. $\frac{\text{icap-dreta}}{\text{MARINA CUINAR CL: ‘cuinar’---}}$ mà_{dom.}: CL: ‘remenar’
 $\text{mà}_{no-dom.}$: MIRAR_[esquerra]-----
 ‘La Marina estava cuinant i mirant (alguna cosa).’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 112)

Els elements no manuals són suficients per expressar la coordinació copulativa. Si s’afegeixen signes manuals, els no manuals sempre hi apareixen.

■ 3.1.2 Marcadors manuals de coordinació copulativa

En LSC, hi ha dos signes que es poden fer servir per a la coordinació copulativa additiva i es glossen com a TAMBÉ i MÉS. A la (Figura 2) es pot veure com s’articula el signe TAMBÉ, amb el dit índex desplegat, i caracteritzat per un moviment cap a baix del canell. Tant a la (Figura 3a) com a la (Figura 3b) es veu que el signe MÉS es pot expressar amb dos signes diferents caracteritzats, respectivament, a (3a) per la configuració de la mà on el polze toca l’extremitat dels altres dits units entre ells, i a (3b) per la configuració de la mà amb tots els dits desplegats i l’índex i el polze que es toquen, quasi amb una forma circular. La diferent articulació depèn de l’evolució del signe i sembla que la versió amb a la (Figura 3b) es fa servir menys avui en dia.



Figura 2. TAMBÉ



Figura 3a. MÉS-a



Figura 3b. MÉS-b

Aquests tres signes poden ser considerats marques de coordinació perquè apareixen entre els dos constituents coordinats i ajuden a expressar l'addició de contingut del segon constituent respecte al primer. Podem veure un exemple a (10a) amb TAMBÉ i a (10b) amb MÉS. En aquest darrer exemple, tant la versió representada en la (Figura 3a) com en la (Figura 3b) expressen el mateix significat. Pel que fa als marcadors no manuals, podem veure que es mantenen la inclinació del cos i la del cap, juntament amb l'ús de l'espai.

- (10) a. $\frac{\text{icap-dreta}}{\text{MARC POSTRES FER-AL-FORN}_{\text{[esquerra]}} \text{TAMBÉ MARINA}}$
 $\frac{\text{icap-esquerra} \quad \text{icap-dreta}}{\text{PIZZA MENJAR TAMBÉ IX}_2 \text{ ENTREPÀ PREPARAR.}}$
 ‘El Marc va fer un pastís al forn, i la Marina va menjar una pizza i tu vas preparar un entrepà.’
- b. $\frac{\text{ce} \quad \text{ce}}{\text{icap-esquerra} \quad \text{icap-dreta}}$
 MARINA PIZZA FER-AL-FORN MÉS MARC ENTREPÀ
 PREPARAR.
 ‘La Marina va fer una pizza al forn i el Marc va preparar un entrepà.’ (adaptat de Zorzi, 2018: 117–119)

TAMBÉ no només es pot utilitzar per a la coordinació copulativa additiva, sinó que pot funcionar com a partícula focal additiva. Sovint, és difícil distingir entre aquestes dues funcions. Per altres llengües, com el lezguià, una llengua nord-caucàsica, Mithun (1988) sosté que les partícules additives adverbials com “també” han evolucionat en marques de coordinació copulativa. De la mateixa manera, el signe TAMBÉ en LSC pot tenir diferents funcions depenent de la posició que ocupa i del context. Pel que fa a la posició, quan té la funció de coordinació sol aparèixer entre els dos constituents coordinats, com hem vist a (7a). Quan té la funció de partícula focal, tendeix a aparèixer al final de l'oració (Zorzi, 2019).

A més dels signes que es poden considerar marques de coordinació perquè apareixen entre els dos conjunts, hi ha alguns que no es poden definir com a tal, però es fan servir en la coordinació copulativa i indiquen additivitat. Un en particular, el LLISTA-BOIES, és important a l'hora d'expressar la successió temporal dels constituents coordinats.⁸ Aquest signe es fa servir

8 LLISTA-BOIES són signes que es produeixen mantenint la configuració de la mà dominant mentre que l'altra mà continua signant (Liddell, 2003).

normalment per fer llistats, però hi ha tres combinacions que afecten la relació temporal entre els constituents coordinats, depenent del tipus de configuració de la mà dominant i del moviment articulari de la boca:

i) no hi ha cap relació temporal si el signe LLISTA-BOIES s'articula amb el dit índex desplegat de la mà dominant tocant els dits de la mà no dominant amb un moviment recte, com a la (Figura 4);



Figura 4. LLISTA-BOIES-índex



Figura 5. LLISTA-BOIES-cercle (bufada)

ii) es marca la successió temporal si els constituents coordinats s'introdueixen amb LLISTA-BOIES. La mà dominant amb tots els dits desplegats i l'índex i el polze que es toquen quasi en forma circular fan un moviment

en arc cap als dits de la mà no dominant, acompanyat per una bufada amb les galtes inflades (Figura 5; pàgina anterior);

iii) si es produeix una bufada amb les galtes inflades en el moment de produir el moviment en arc entre un dit i l'altre, l'ordre temporal es pot marcar també fent servir la configuració amb només l'índex desplegat de la mà no dominant (Figura 6).



Figura 6. LLISTA-BOIES-índex (bufada)

Pel que fa a la posició del signe LLISTA-BOIES, tendeix a aparèixer abans de cada constituent coordinat, sobretot si marca temporalitat. En podem veure un exemple a (11), on trobem els marcadors no manuals vistos fins ara.

(11) $\frac{\text{ce}}{\text{ic-esquerra}}$ LLISTA-1-IX_a MARC PASTÍS CL: ‘fer al forn’_[esquerra]
 $\frac{\text{ce}}{\text{ic-dreta}}$

LLISTA-2-IX_b MARINA PIZZA CL: ‘fer al forn’_[dreta].

‘D’una banda, primer, el Marc va fer un pastís al forn, i de l’altra, després, la Marina va fer una pizza al forn.’

(adaptat de Zorzi, 2018: 187)

En aquest apartat hem vist que, per expressar la coordinació copulativa additiva en LSC, és imprescindible fer servir marcadors no manuals com la inclinació del cos i del cap. Aquests van, opcionalment, acompanyats per marcadors manuals, com TAMBÉ i MÉS, que fan la funció de marques de coordinació, o per signes que ens ajuden a expressar l’additivitat de les oracions.

Mirem ara com s'expressa la coordinació disjuntiva i quins són els tipus que es poden identificar.

■ 3.2 Coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva s'expressa en les llengües orals amb la conjunció “o”, i en LSC, com passa amb la coordinació copulativa, s'utilitzen marcadors no manuals. En llengües de signes com l'ASL, la disjunció es pot distingir de la coordinació copulativa només gràcies al context, ja que els marcadors no manuals són els mateixos (Davidson, 2013). A més a més, en ASL el context i altres signes afegits als dos constituents coordinats són necessaris per distingir entre dos tipus de disjunció: l'exclusiva i la inclusiva. La diferència entre els dos es marca en termes de “valor de veritat”. La disjunció és exclusiva si només un dels dos constituents coordinats és veritable; i és inclusiva si els dos constituents coordinats poden ser veritables (Haspelmath, 2007). Tenim un exemple del primer tipus a (12a) i del segon a (12b).

(12) a. Marvin died on Tuesday or Wednesday.

‘El Marvin va morir el dimarts o el dimecres.’

b. Mike is a psychologist or a linguist.

‘El Mike és un psicòleg o un lingüista.’

(adaptats de Haspelmath, 2007: 26)

En ASL, una lectura exclusiva d'una coordinació disjuntiva es pot obtenir només afegint informacions extra com “no sé quin”, com a (13a). Pel que fa a la lectura inclusiva, es poden afegir expressions com “potser els dos”, com a (13b).⁹

(13) a. [IX_{3a(poss)} PARENTS WILL BUY IX_{3a(poss)} CAR]_b (ASL)

IX_{3a(poss)} PARES AUX COMPRAR IX_{3a(poss)} COTXE

COORD-SHIFT [IX_{3a} WILL TRAVEL]_c (DON'T-KNOW WHICH).

IX_{3a} AUX VIATJAR (NO SÉ QUIN)

‘Els seus pares li compraran un cotxe o ella viatjarà, no sé quina de les dues opcions.’

9 Quan es tracta d'un pronom possessiu, al signe índex IX s'afegeix (poss).

- b. [IX_{3a(poss)} PARENTS WILL BUY IX_{3a(poss)} CAR]_b
 IX_{3a(poss)} PARES AUX COMPRAR IX_{3a(poss)} COTXE
 COORD-SHIFT [IX_{3a} WILL TRAVEL]_c, (MAYBE BOTH).
 IX_{3a} AUX VIATJAR, (POTSER ELS-DOS).
 ‘Els seus pares li compraran un cotxe o ella viatjarà, potser les dues coses.’ (adaptats de Davidson, 2013: 4:10)

En LSC, com en ASL, la distinció entre aquests dos tipus es fa seguint la mateixa estratègia. Com veurem en l'apartat següent, però, en LSC no hi ha ambigüitat entre coordinació copulativa i disjuntiva.

■ 3.2.1 Marcadors no manuals de coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva en LSC s'expressa fent servir els mateixos marcadors no manuals utilitzats per a la copulativa. A diferència de l'ASL, en LSC, a més de la inclinació del cos i del cap, trobem també un conjunt de marcadors no manuals obligatoris, com els ulls semitancats (us-t), les celles arrufades (ca) i les extremitats de la boca corbes (bc). En tenim un exemple a la (Figura 7), on es veu també la inclinació del cos. A més a més, sempre s'articula la vocalització silenciosa [o] per expressar la conjunció “o”, com a la (Figura 8).

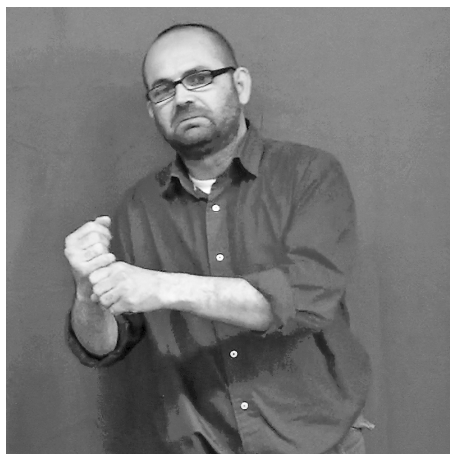


Figura 7. Marcadors no manuals de disjunció



Figura 8. Articulació [o]

Aquests marcadors són necessaris en LSC per distingir entre coordinació copulativa i disjuntiva. Com podem veure a l'exemple (14), si traiem les marques descrites a dalt, el tipus d'oració que obtindríem seria una copulativa.

- _____ ca, us-t, bc
 _____ icap-esquerra [o] _____ icap-dreta
- (14) MARINA TREBALLAR_[esquerra] VACANCES.
 'La Marina treballarà o marxarà de vacances.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 106)

Juntament amb aquests marcadors no manuals es poden trobar signes manuals amb la funció d'indicar la presència de disjunció, encara que no siguin marques de coordinació en si mateixes.

■ 3.2.2 Marcadors manuals de coordinació disjuntiva

La coordinació disjuntiva en LSC s'expressa principalment de forma asindètica, tot i que hi ha el signe O que significa "o". Es produeix amb els dits desplegats realitzant la forma circular de la lletra "o" i l'articulació de la forma de la vocalització silenciosa [o], com a l'exemple (15). Tot seguit podem veure la representació d'aquest signe a la (Figura 9).

- _____ ca, us-t
 _____ icap-esquerra [o] _____ icap-dreta
- (15) MARINA TREBALLAR_[esquerra] O VACANCES.
 'La Marina treballarà o marxarà de vacances.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 128)



Figura 9: O

El signe DUBTE, com a nom o com a verb, expressa també una falta de coneixement per part del signant sobre un referent o sobre la situació que està expressant. Més concretament, comunica incertesa sobre els fets presentats, i la posició on es troba en l'oració determina a quin referent es vincula el dubte. El signe s'expressa com a la (Figura 11), com a nom i com a verb.



Figura 11: DUBTE

Pel que fa a la distribució del signe i com influeix en la lectura de l'oració, generalment pot aparèixer en tres posicions diferents. En el primer cas, si es troba a l'inici de l'oració, expressa un verb i es refereix al signant mateix, com a (17a). Si a (17a) hi hagués el nom d'un altre referent abans del signe DUBTE, llavors la incertesa s'atribuiria a aquest últim. Quan es troba al final de l'oració, no està clar si l'estat d'incertesa afecta el signant o bé el referent del subjecte de l'oració, com a (17b). Aquesta ambigüitat desapareix només si DUBTE es fa servir en l'abast de l'estructura típica de les llengües de signes anomenada "canvi de rol", que es fa servir per fer referència a un discurs o un pensament d'algú agafant-ne la perspectiva (Lillo-Martin, 2012 per una panoràmica general, i Simoens i Barberà en aquest mateix volum per més detalls sobre la LSC). En aquest cas, clarament, el verb expressa l'actitud del referent personificat pel signant.

- (17) a. $\frac{\text{ca, us-t}}{\text{CAP-DE-SETMANA+++ (IX}_1\text{) DUBTE+++ PALM-UP}}$
 $\frac{\text{ca, us-t}}{\text{icap-dreta icap-esquerra}}$
 MARINA PIZZA FER-AL-FORN MARC GELAT COMPRAR.
 ‘Cada cap de setmana dubto sobre si la Marina farà les pizzes al forn o si el Marc comprarà el gelat.’
 (Context: el signant és el propietari d’un restaurant i cada cap de setmana té el mateix dubte).
- b. $\frac{\text{ic-esquerra ic-dreta ca}}{\text{MARINA PIZZA MENJAR GELAT COMPRAR DUBTE.}}$
 ‘No sé si la Marina ha menjat una pizza o ha comprat un gelat./La Marina no sap si menjar pizza o comprar un gelat.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 131)

Hi ha dos signes més que poden expressar disjunció i tenen propietats similars. Es poden fer servir tant en oracions afirmatives com en preguntes i es glossen com a UN-DELS-DOS i QUIN. Podem veure com s’expressen a les figures (12) i (13) de sota. UN-DELS-DOS té un moviment alternat dels dits índex i cor de la mà dominant sobre els mateixos dits de la mà no dominant, i en el cas de QUIN el moviment alternat el fan els braços amb



Figura 12. UN-DELS-DOS

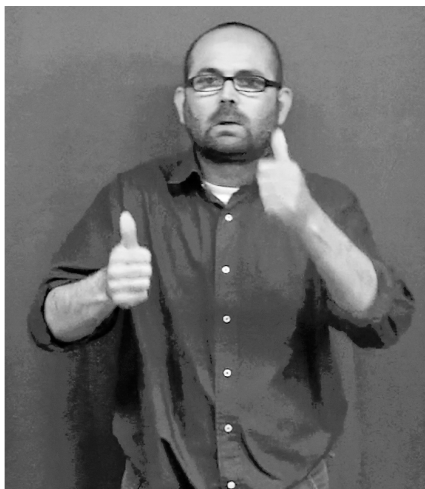


Figura 13. QUIN

les mans tancades i els polzes desplegats. Els dos signes van acompanyats per l'articulació de la forma de la vocalització [kwal], del castellà “cuál”.¹⁰

Pel que fa a la posició en què poden aparèixer, UN-DELS-DOS es pot trobar tant abans com després dels constituents coordinats, com a (18a). QUIN, al contrari, es pot fer servir només en posició final de l'oració (18b).

- (18) a. $\frac{\text{ic-esq. [o] \quad \text{ic-dreta}}}{\text{MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR UN-DELS-DOS.}}$
 ‘La Marina va anar a casa o es va quedar a l'escola, o una cosa o l'altra.’

- $\frac{\text{bc}}{\text{il-esq. \quad bl-dreta}}$
 b. MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR QUIN.
 ‘La Marina va anar a casa o es va quedar a l'escola.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 134–135)

L'últim signe que es pot trobar per marcar la presència de disjunció és ELS-DOS-ALTERNAT. A partir d'on s'han posicionat a l'espai els dos constituents coordinats, el moviment d'aquest signe es produeix amb un moviment alternat d'un punt a l'altre de l'espai. Podem veure com s'articula a la (Figura 14) i, a l'exemple (19), il·lustrem en quina posició es fa servir. Generalment, ELS-DOS-ALTERNAT es troba després dels dos constituents.



Figura 14. ELS-DOS-ALTERNAT

10 Els signants més grans de LSC tendeixen a fer servir vocalitzacions en castellà per influència de la educació que van rebre. Avui en dia la situació està canviant, ja que el català i el castellà tenen el mateix pes a l'escola (Rodríguez Sagastuy, 2015).

- _____ ce ic,icap-dreta [o] _____ ic, icap-esq.
 (19) MARINA PIZZA PASTAR GELAT COMPRAR
 _____ bc
 ELS-DOS-ALTERNAT.

‘La Marina va fer una pizza o va comprar gelat.’

(adaptat de Zorzi, 2018: 136)

Encara que aquests signes no siguin marques de disjunció en si mateixes, són importants per distingir entre una lectura inclusiva o exclusiva de la disjunció. UN-DELS-DOS, QUIN i ELS-DOS-ALTERNAT es poden fer servir per forçar una lectura exclusiva, on només un dels dos constituents coordinats ha de ser cert perquè tota l’oració sigui verdadera. Una lectura inclusiva, per contra, implica que els dos elements coordinats poden ser veritables i això es pot expressar afegint l’expressió “ELS-DOS PODER, IX₁ SABER NO”, que significa “poden ser les dues coses, no ho sé”. Podem veure un exemple de la primera lectura a (20a), que ja hem presentat a (18a), i de la segona a (20b).

- _____ ic-esq. [o] _____ ic-dreta
 (20) a. MARINA PALM-UP CASA ANAR ESCOLA QUEDAR UN-DELS-DOS.
 ‘La Marina va anar a casa o es va es va quedar a l’escola, o una cosa o l’altra.’
 b. MARINA LLIBRE LLEGIR TELE MIRAR, ELS-DOS (PODER),
 IX₁ SABER NO.
 ‘La Marina va llegir un llibre o va mirar la tele, potser va fer les dues coses, no ho sé.’

Com hem esmentat a §3.1 per als casos de coordinació copulativa, els marcadors no manuals de disjunció sempre s’han de fer servir independentment de l’ús de signes manuals, que marquen més clarament la presència d’aquest tipus d’estructura. Aquesta és la característica principal de la coordinació copulativa additiva i de la disjunció, en què els constituents coordinats tenen la mateixa contribució en el discurs. A continuació, a la secció §3.3, veurem que aquests marcadors no manuals, com la inclinació del cos i del cap, juntament amb l’ús de l’espai, es fan servir només en un tipus de coordinació adversativa.

■ 3.3 Coordinació adversativa

Entre els diferents tipus de coordinació podem trobar també la coordinació adversativa, que generalment s'expressa en anglès amb “but”. Hi ha llengües com el català que distingeixen l'ús d'aquesta coordinació segons el tipus d'adversativa, i fan servir “però” o “sinó”. Generalment existeixen tres tipus de coordinació adversativa, depenent de la relació que hi ha entre els constituents coordinats: opositiva, correctiva i contraexpectativa. En el primer cas, com a (21a), es marca un contrast entre els dos constituents, i això pot passar també fent servir “i” com a marca de coordinació; en el segon, com a (21b), es fa servir el segon constituent per corregir el que s'ha presentat en el primer; i pel que fa al tercer tipus, a (21c), hi ha sempre una expectativa que es genera amb el primer constituent, si bé es cancel·la en el segon.

- (21) a. John works in a store and Mary is still a student.
 ‘El John treballa en una botiga i la Mary és una estudiant.’
 (adaptat de Mauri, 2008: 86)
- b. Peter is not studying in his room, but he’s playing in the garden
 ‘El Peter no està estudiant a la seva habitació, sinó que està jugant al jardí.’
 (adaptat de Mauri, 2008: 130)
- c. John is tall, but he’s not good at basketball.
 ‘El John és alt però no juga bé a bàsquet.’
 (adaptat de Lakoff, 1971: 133)

En LSC, com veurem a §3.3.1, no es fa servir una marca de coordinació diferent per distingir cada tipus de coordinació adversativa, sinó que és l'obligatorietat de l'ús de la marca manual el que permet d'entendre quin tipus s'està expressant.

■ 3.3.1 Marcadors manuals i no manuals de coordinació adversativa

Com hem dit fins ara, l'únic marcador manual que té la funció de coordinació en les adversatives és el PERÒ. Podem veure com s'articula a la (Figura 15, pàgina següent). Aquest signe es troba en els tres tipus de coordinació adversativa que hem llistat a §3.3: opositiva, correctiva i contraexpectativa. A l'exemple (23), il·lustrem cada un d'aquests tipus a (a), que repeteix (22), (b) i (c) respectivament. Tot i que és bastant comú fer servir el signe



Figura 15. PERÒ

manual PERÒ, també es fan servir els marcadors no manuals que hem descrit fins ara per a la coordinació copulativa i la disjunció, com ara la inclinació del cap i del cos, juntament amb l'ús de l'espai. En la coordinació adversativa opositiva, l'ús de PERÒ és opcional. A més a més, en l'opositiva podem trobar també els ulls semitancats (us-t) coarticulats amb el marcadors manual, com a (20a). Per contra, en els altres dos tipus, l'ús de l'espai i la inclinació del cos o del cap no marquen aquesta estructura. D'altra banda, en una correctiva com (20b) és comú que el primer constituent sigui negatiu i que el segon vagi seguit pel signe SÍ, amb l'objectiu de marcar encara més la correcció. En la contraexpectativa el segon constituent coordinat pot estar marcat per una inclinació del cos cap endavant (ic-e). Pel que fa a la correctiva, però, no trobem inclinacions que marquin el mateix tipus de contrast que hi ha en l'opositiva (Navarrete-González & Zorzi, 2019).

- (22) a. icap-dreta ce, us-t
 GIORGIA PASTÍS XOCOLATA MOLT BO PERÒ
ic, icap-esquerra
 [FRUITA CL: 'fruita'+++ CREMAR]_[dreta].
 'La Giorgia va cuinar un pastís de xocolata molt bo, però va cremar el de fruita.'
 (adaptat de Navarrete-González & Zorzi, 2019)
- b. ce ce
icap-dreta icap-dreta
 JORDI CERVERSA CL: 'beure' NO PERÒ SANGRIA SÍ.
 'El Jordi no va beure cervesa, sinó sangria.'

- _____ ce
_____ ic-esquerra
- c. JORDI MOLT-ALT PERÒ BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt però juga fatal a bàsquet.’
(adaptat de Zorzi, 2018: 139, 107)

Pel que fa a l’opcionalitat del signe PERÒ, sempre és obligatori tret dels casos de coordinació adversativa opositiva, com podem veure a l’exemple (23), que reproduceix (22a) sense el signe manual, la qual cosa no té un impacte en el significat de l’oració.

- (23) [GIORGIA PASTÍS XOCOLATA MOLT BO]_[dreta] [FRUITA CL: ‘fruita’+++ CREMAR]_[esquerra].
‘La Giorgia va cuinar un pastís de xocolata molt bo, però va cremar el de fruita.’
(adaptat de Navarrete-González & Zorzi, 2019)

En canvi, en la contraexpectativa, l’absència de PERÒ n’afecta el significat, tot fent que es perdi la lectura on es cancel·la l’expectativa donada pel primer constituent coordinat. Els marcadors no manuals no poden compensar la falta del signe manual, i com a conseqüència els dos constituents s’interpreten com dues oracions independents, com a (24b).

- _____ ce
_____ ic-esquerra
- (24) a. JORDI MOLT-ALT PERÒ BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt, però juga fatal a bàsquet.’
- _____ ca _____ ce ic-esq.
- b. JORDI MOLT-ALT. BÀSQUET JUGAR FATAL.
‘El Jordi és molt alt. Juga fatal a bàsquet.’
(adaptat de Zorzi, 2018: 136)

En aquest apartat §3 hem vist els diferents tipus de coordinació en LSC, i hem descrit com s’expressen i quines són les seves característiques. Es pot constatar que els tipus d’estratègies són similars a través de les diferents llengües. Seguidament, a mode de recapitulació, podem veure una taula que resumeix les estratègies que es fan servir en LSC (Taula 1).

Coordinació	Asindètica (MNM)	Sindètica (marques)
Copulativa	MNM: inclinació del cos i del cap	TAMBÉ, MÉS
Disjuntiva	MNM: inclinació del cos i del cap, ulls semitancats, celles arrufades i extremitats de la boca corbes	O
Adversativa	MNM: inclinació del cos i del cap	PERÒ

Taula 1. Marcadors no manuals i manuals per expressar estructures coordinades en LSC

Des d'un punt de vista descriptiu sembla bastant senzill detectar aquesta estructura, tot i que és important tenir en compte que hi ha casos de coordinació que poden ser interpretats com a estructures subordinades. En LSC, i en la majoria de llengües de signes, no hi ha cap marca explícita de subordinació com en les llengües orals, i per aquests motius s'han desenvolupat tests basats en propietats sintàctiques que, tot i així, no s'apliquen a totes les llengües. En la següent secció, §4, analitzarem quins tests es poden fer servir per diagnosticar la presència de coordinació, en particular la copulativa, tot revisant els que han estat proposats en la bibliografia fins ara i especificant els que es poden utilitzar per a l'LSC.

■ 4 Tests sintàctics per diagnosticar coordinació vs subordinació

Coordinació i subordinació es poden distingir clarament en les llengües orals perquè sempre hi pot haver un element coordinant en el primer cas o un complementador en el segon. En les llengües de signes, en canvi, no hi ha cap marcador explícit com el “that” en anglès o el “que” en català, i això comporta dificultats a l'hora de distingir si l'oració és una coordinada expressada només amb marcadors no manuals o si es tracta d'una subordinada. Podem veure un exemple a (25), on l'oració en LSC podria tenir la forma d'una coordinada i el significat d'una subordinada que expressa causalitat.

(25) SOL FORT IX₁ CL: ‘caure?’

‘El sol estava fort i vaig caure.’

(adaptat de Zorzi 2018: 147)

A la bibliografia de les llengües de signes s'han proposat diferents tests per detectar aquestes dues estructures, tant des del punt de vista de la coordinació com de la subordinació. Tang & Lau (2012) han proposat tres tests principals per identificar la presència de coordinació atenent a: i) l'extracció *qu-* (*Across the board*, ATB), seguint Ross (1967); ii) *gapping*, un tipus d'el·lipsi que en moltes llengües orals es troba només en la coordinació, i iii) l'abast en les preguntes polars *sí/no* i en la negació.

Amb l'objectiu de detectar la subordinació, van Gijn (2004) proposa el test de “distribució de la dependència”, on, si els constituents coordinats poden estar sols, significa que es poden classificar com a part d'una coordinada. Göksel & Keleşir (2016), amb el mateix objectiu, estudien els marcadors no manuals i assumeixen que la presència d'una frontera prosòdica entre els elements confirma l'ús d'una coordinada.

Aquestes proves són una eina molt útil per fer la diagnosi, però al mateix temps són limitades, ja que poden identificar només la coordinació copulativa. En els casos de la coordinació asimètrica, on l'oració té la forma d'una coordinada però la funció d'una subordinada, aquests tests s'han de fer servir amb més atenció per les propietats sintàctiques que tenen.¹¹ La utilitat del tipus de tests depèn també de les característiques de cada llengua. Com veurem a §4.1, entre les opcions proposades per Tang & Lau (2012), les propietats sintàctiques de la LSC ens permeten aplicar només el test que es relaciona amb l'abast en preguntes polars *sí/no*. Tot seguit entrarem més en detall en els tests que hem esmentat fins ara.

■ 4.1 Diagnòstics de coordinació en LSC

Entre els tests que hem vist fins ara per identificar coordinació, en LSC només es pot:

- i) analitzar l'abast amb preguntes polars *sí/no*
- ii) aplicar el test de “distribució de la dependència”
- iii) identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats.

Pel que fa al primer test, Tang & Lau (2012) proposen tenir en compte la distribució dels marcadors no manuals que caracteritzen les preguntes polars *sí/no*: es tracta d'una coordinada si els marcadors es produeixen

11 Per a més informació sobre la coordinació asimètrica, consulteu Weisser (2015) i per a més tests per identificar aquesta estructura en llengües de signes, vegeu Valín & LaPolla (1997). A Zorzi (2018) i a Navarrete-González & Zorzi (2019), s'hi troben consideracions més generals sobre coordinació asimètrica en LSC.

sobre els dos elements potencialment coordinats. Podem veure un exemple a (26), on els marcadors no manuals de coordinació com la inclinació alterada del cap i del cos estan distribuïts sobre els dos constituents coordinats. La pregunta polar es marca amb el signe SÍ/NO al final de l'oració, acompanyat més generalment per l'ús de celles elevades.¹² El mateix test es pot aplicar també a la coordinació adversativa. Pel que fa a la disjuntiva, es pot fer servir només si la interpretació de l'oració és inclusiva (veure §3.2.2).

- _____ ic,icap-esquerra _____ ic,icap-dreta _____ ca
 (26) MARINA GUANYAR JORDI PERDRE, SÍ/NO?
 'La Marina va guanyar i el Jordi va perdre, oi?'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 159)

El test que analitza l'abast de la negació sobre els dos constituents coordinats per confirmar si aquests dos estan coordinats no es pot aplicar a l'PLSC perquè la negació, abans o després dels dos constituents coordinats, no pot negar els dos alhora, sinó que cal que es repeteixi en cada un, com a (27b).

- (27) a. *PROFESSOR CUINAR MENJAR, ENTREPÀ COMPRAR, NO.
 'El professor no va cuinar i no es va comprar un entrepà.'
 _____ icap-esquerra _____
 b. PROFESSOR [CUINAR MENJAR NO]_[dreta], [ENTREPÀ
 _____ ic-e
 COMPRAR TAMPOC]_[esquerra].
 'El professor no va cuinar i no es va comprar tampoc un entrepà.'
 (adaptat de Zorzi, 2018: 160)

Un altre test que no es pot aplicar en LSC, pel mateix motiu, és el test de l'extracció *qu-*. Una de les propietats que s'identifiquen en la coordinació és la possibilitat de fer l'extracció del mateix element des dels dos constituents coordinats, amb un moviment *Across the board (ATB)* (Ross, 1967), com a (28a). Aquesta estratègia és l'única manera per fer una pregunta sobre un element extret de tots dos constituents coordinats, ja que no es pot preguntar només sobre el contingut d'un dels dos (28b).

12 Les celles solen estar elevades en les preguntes polars, tot i que a (22) les trobem arru-fades. Per més detalls sobre aquesta qüestió, consultiu Cañas (2018).

- (28) a. Which book does [Peter like _] and [Susan hate _]?
 ‘Quin llibre li agrada al Peter i la Susan odia?’
 b. *Which book does [Peter like _] and [Susan hate *Moby Dick*]?
 ‘Quin llibre li agrada al Peter i la Susan odia *Moby Dick*?’
 (adaptat de Ross, 1967)

En LSC, però, aquest tipus de extracció *ATB* no es pot fer, com podem veure a (29), on cal tenir un element *qu-* explícit a cada constituent coordinat.

- | | |
|------------------|---------------|
| ic,icap-esquerra | ic,icap-dreta |
| ca | ca |
- (29) [MARINA COMPRAR QUÈ]_[esquerra] [JORDI LLEGIR QUÈ]_[dreta]?
 ‘Què va comprar la Marina i què va llegir el Jordi?’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 154)

Finalment, un altre test que no funciona en LSC és el *gapping*. En moltes llengües orals aquest tipus d’el·lipsi en què s’elimina el verb en el segon constituent coordinat es pot fer servir només en coordinació i mai en contextos subordinats. En LSC, però, no és el cas. Com podem veure a (30), el *gapping* en LSC es pot trobar tant en coordinació com en subordinació.

- (30) a. MARINA CAFÈ PAGAR, JORDI CROISSANT ~~PAGAR~~.
 ‘La Marina va pagar per un cafè i el Jordi per un croissant.’
 b. MARINA FRUITA MENJAR PERQUÈ JORDI POSTRES ~~MENJAR~~.
 ‘La Marina va menjar fruita perquè el Jordi va menjar postres.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 278, 282)

A més de considerar l’abast en preguntes polars *sí/no*, per identificar coordinació en LSC es pot aplicar també el test de “distribució de la dependència” i identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats. Així, en el següent exemple (31), veiem que es tracta de coordinació perquè el significat de l’oració no depèn de la combinació dels dos constituents coordinats, com seria el cas en subordinació perquè els dos són dependents. Un cop confirmat que els dos constituents poden estar sols, es compleix el test de “distribució de la dependència”. Pel que fa els marcadors no manuals, podem identificar la presència d’un parpelleig (*pa*) entre els dos constituents coordinats. Aquest marcadore, amb la mateixa funció de marcadore de frontera de clàusula, també s’ha observat en altres llengües de signes com l’ASL i la DGS, la llengua de signes alemanya (Wil-

bur, 1994; Herrmann, 2010; Pfau & Quer, 2010). Aquest test es pot aplicar per identificar els tres tipus de coordinació quan són expressats de forma asindètica.

- ic-dreta
- _____ ce pa _____ ce
- (31) MARINA BALLAR [JORDI XERRAR]_[dreta].
 ‘La Marina va ballar i el Jordi va xerrar.’
 (adaptat de Zorzi, 2018: 106)

En aquest apartat hem vist els tests que han estat proposats en la bibliografia de les llengües de signes per poder diagnosticar la presència de coordinació per oposició a la de subordinació. Aquests tests són necessaris a causa de la falta d’un complementador com *que* en les llengües de signes estudiades fins ara. Com hem vist, però, no tots els tests es poden aplicar. En LSC, a causa de les seves propietats sintàctiques, es pot analitzar l’abast amb preguntes polars *sí/no*, aplicar el test de “distribució de la dependència” i identificar una frontera prosòdica entre els constituents coordinats. Aquests tests es poden utilitzar per detectar tant coordinació copulativa com disjuntiva i adversativa.

■ 5 Conclusions

En aquest article hem ofert una descripció dels tres tipus de coordinació en llengua de signes catalana: copulativa (additiva), disjuntiva i adversativa. Hem vist que aquesta estructura en LSC és tan productiva com en les llengües orals. S’expressa principalment de forma asindètica, utilitzant marcadors no manuals com la inclinació del cos i del cap, que serveixen per assenyalar les unitats coordinades. A més a més, es fan servir signes manuals que poden tenir la funció d’element coordinador o que només contribueixen a expressar un tipus o un altre de coordinació. Aquests elements són útils sobretot per distingir entre la coordinació copulativa i la disjuntiva. Finalment, pel que fa als tests per identificar aquest tipus d’estructura sintàctica, cal dir que són limitats però suficients per poder distingir coordinació i subordinació en casos en què els elements coordinats contribueixen de manera semblant a l’oració. Per als casos més complexos com els de coordinació asimètrica, encara no és del tot clar com es pot establir la diferència entre coordinació i subordinació. Les dades presentades en aquest article, en tot cas, contribueixen a tenir una visió preliminar més clara de

com s'expressen els tres principals tipus de coordinació en LSC i com es poden detectar a través de tests sintàctics. Seria interessant desenvolupar més endavant aquesta recerca per generar altres tests basats en operacions com el moviment sintàctic, així com estudiar la interacció amb altres propietats gramaticals a fi de tenir diferents proves que no recaiguin únicament en les marques no manuals. ■

■ Bibliografia

- Cañas, Sara (2018): “Nonmanual marking of polar interrogatives in Catalan Sign Language (LSC): Approaching the puzzle through a feature-based theory of biases”. Talk presented at IGG44, March 1–3, Rome (Italy).
- Crasborn, Onno (2011): “The other hand in sign language phonology”, in: Ooestendorp, Marc van / Ewen, Colin / Hume, Elisabeth (eds.): *The Blackwell Companion to Phonology*, Malden: Wiley-Blackwell, 223–240.
- Davidson, Kathryn (2011): *The nature of the semantic scale: Evidence from sign language research*, San Diego: University of California (PhD diss.).
- Davidson, Kathryn (2013): “‘And’ or ‘or’: General use coordination in ASL”, *Semantics & Pragmatics* 6, 1–44, <<http://dx.doi.org/10.3765/sp.6.4>>.
- Göksel, Asli / Keleşir, Meltem (2016): “Observations on clausal complementation in Turkish Sign Language”, in: Herrmann, Annika / Pfau, Roland / Steinbach, Markus (eds.): *A Matter of Complexity: Subordination in Sign Languages*, Berlin: De Gruyter Mouton, 65–94.
- Haspelmath, Martin (2007): “Coordination”, in: Shopen, Timothy (ed.): *Language Typology and Syntactic Description, vol. II: Complex Constructions*, Cambridge: Cambridge University Press, 1–51.
- Herrmann, Annika (2010): “The interaction of eye blinks and other prosodic cues in German Sign Language”, *Sign Language & Linguistics* 13:1, 3–39.
- Jantunen, Tommi (2016): “Clausal coordination in Finnish Sign Language”, *Studies in Language* 40:1, 2014–234.
- Johnston, Trevor / Schembri, Adam (2007): *Australian Sign Language: An Introduction to Sign Language Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Lakoff, George (1971): “The role of deduction in grammar”, in: Fillmore, Charles J. / Langendoen, D. Terence (eds.): *Studies in Linguistic Semantics*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 62–70.
- Legeland, Iris / Hartmann, Katharina / Pfau, Roland (2018): “Word order asymmetries in NGT coordination: The impact of information structure”, *FEAST* 2, 56–67, <<https://doi.org/10.31009/FEAST.i2.05>>.
- Liddell, Scott (1980): *American Sign Language Syntax*, The Hague: Mouton.
- (2003): *Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lillo-Martin, Diane (2012): “Utterance reports and constructed action in sign language”, in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 365–387.
- Mauri, Caterina (2008): *Coordination relations in the Languages of Europe and Beyond* (EALT series), Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Mithun, Marianne (1988): “The grammaticalization of coordination”, in: Haiman, John / Thompson, Sandra A. (eds.): *Clause Combining in Grammar and Discourse*, Amsterdam: John Benjamins, 331–359.
- Munn, Alan (1987): “Coordinate structure and X-bar theory”, *McGill Working Papers in Linguistics* 4:1, 121–140.
- Navarrete-González, Alexandra / Zorzi, Giorgia (2019): “The role of contrast in coordination and subordination in Catalan Sign Language”, Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. May 13.
- Pfau, Roland / Quer, Josep (2010): “Nonmanuals: Their grammatical and prosodic roles”, in: Brentari, Diane (ed.): *Sign Languages: A Cambridge Language Survey*, Cambridge: Cambridge University Press, 381–402.
- / Steinbach, Markus / Woll, Bencie (eds.) (2012): *Sign Language: An International Handbook*, Berlin: Mouton De Gruyter.
- Quer, Josep (dir.) et al. (2005): *Gramàtica bàsica LSC*, Barcelona: FESOCA, DOMAD, <<http://blogs.iec.cat/lsc/gramatica/>>.
- Rodríguez Sagastuy, Sonia Paola (2015): *Mouth actions in Catalan Sign Language: Their distribution and the status of mouthings*, Barcelona: CCiL / Universitat Pompeu Fabra (MA thesis).
- Ross, John R. (1967): *Constraints on variables in syntax*, Cambridge, MA: MIT (PhD diss.).
- Sag, Ivan / Gazdar, Gerald / Wasow, Thomas / Weisler, Steven (1985): “Coordination and how to distinguish categories”, *Natural Language and Linguistic Theory* 4:3, 117–171.

- Tang, Gladys / Lau, Prudence (2012): “Coordination and subordination”, in Pfau / Steinbach / Woll (eds.), 340–365.
- Van Gijn, Ingeborg Caren (2004): *The quest for syntactic dependency. Sentential complementation in Sign Language of the Netherlands*, Utrecht: LOT.
- Van Valin Jr, Robert / LaPolla, Randy J. (1997): *Syntax. Structure, meaning and function*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Velupillai, Viveka (2012): *An Introduction to Linguistic Typology*, Amsterdam: John Benjamins.
- Weisser, Philipp (2015): *Derived Coordination: A minimalist perspective on clause chains, converbs and asymmetric coordination*, Berlin / Boston: de Gruyter.
- Wilbur, Ronnie B. (1994): “Eyeblinks and ASL phrase structure”, *Sign Language Studies* 84, 221–240.
- Zorzi, Giorgia (2018): *Coordination and gapping in Catalan Sign Language*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra (PhD diss.).
- (2019): “The use of TOO in gapping in Catalan Sign Language”, poster presentation, TISLR, Hamburg (Germany), September 26–28.
- Giorgia Zorzi, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Laboratori de Llengua de Signes Catalana, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <giorgia.zorzi@upf.edu>.